

Danske krigsgrave by proxy:

Allierede krigsgrave fra 2. Verdenskrig og deres brug i dansk erindringskultur

Af Søren Werther Kjær Rasmussen

Historiker, ph.d.-stipendiat ved Sydvestjyske Museer og Syddansk Universitet

Under 2. Verdenskrig blev over 1.000 vestallierede flyvere skudt ned over Danmark, hvorpå de blev begravet på kirkegårde landet over. Gravene blev af den tyske besættelsesmagt markeret med et simpelt trækors. Siden rejste Commonwealth War Graves Commission deres ikoniske hvide "headstones" som erstatning for korsene på de fleste grave. Den dag i dag står de mange gravsten som officielle gravmæler, men flere steder er de suppleret af mindsten rejst fra dansk side.

De første mindsten kom til kort efter befrielsen. Der blev nemlig holdt flere taler ved indvielserne, hvor den danske nation blev fremstillet som en ligeværdig allieret til Storbritannien. De allierede grave blev altså brugt i udformningen af den nationale kollektive erindring om Danmark under 2. Verdenskrig. Historikerne Anette Warring og Claus Bryld fremhæver, at den danske mindekultur omkring modstandskampen centrerer sig om modstandsgrave og monumenter over de døde, en kriger- og dødskult.¹ Den eksisterende forskning har påvist erindringspraksissen omkring monumenter for faldne danskere. Det er imidlertid ikke blevet undersøgt, hvordan udenlandske soldatergrave var og er en del af erindringskulturen.

Jeg har tidligere argumenteret for, at den danske interesse for Commonwealth-gravene de første efterkrigsår handlede om at gøre dem til "danske krigsgrave by proxy". Med andre ord blev gravstederne gjort til danske stedfortrædergrave.² Markeringerne fra dansk side ved Commonwealth-gravene handlede ikke kun om at mindes de allieredes kamp. Derimod blev de anvendt til at mindes den danske modstandskamp. De allierede grave indgår altså i kriger- og dødskul-

ten.³ I denne artikel tryktester jeg påstanden om, at de allierede grave blev danske krigsgrave by proxy. Med udgangspunkt i befrielsesjubilæer undersøger jeg, hvordan de allierede grave blev (og bliver) brugt i den danske erindringskultur om besættelsen.

Krigsgrave fra 2. Verdenskrig i Danmark

Den største gruppe krigsgrave i Danmark er de over 25.000 tyske krigsgrave, som tæller både soldater og krigsflygtninge. Ca. 9.700 er egentlige soldatergrave, imens de resterende er flygtningegrave. Der er mange dødsårsager blandt de tyske soldater, men størstedelen af de omkomne var evakuerede sårede, som kom til Danmark fra både Øst- og Vestfronten det sidste år af krigen. I dag er der tyske krigsgrave på 37 kirkegårde i Danmark. Den største forekomst er på Vestre Kirkegård i København med lige knap 10.000 grave fordelt på 4.644 soldatergrave og 5.344 flygtningegrave.⁴

Tysk militærbegravelse under besættelsen. Sandsynligvis på Vestre Kirkegård. Frihedsmuseets Arkiv.

Tyske krigsgrave på Oksbøls flygtningekirkegård. Foto: Søren W.K. Rasmussen.

Lancaster I W4330, som blev skudt ned ved Vestbirk den 21. april 1943. Besætningen på syv personer omkom. De er i dag begravet i Fovrfeld Gravlund. Man kan læse mere om flyet og besætningen på: <http://www.flensted.eu.com/19430036.shtml>. Historisk Samling fra Besættelsestiden.

De fleste allierede krigsgrave i Danmark hører under Commonwealth War Graves Commission (CWGC), som varetager 1.075 grave på dansk jord. CWGC tager sig af grave tilhørende Storbritannien samt Australien, New Zealand og Canada m.fl., der har status som tidligere britiske kolonier. Oprindeligt var der også amerikanske og franske grave i Danmark. De er imidlertid næsten alle blevet flyttet til udlandet. Af vestallierede grave er det altså først og fremmest Commonwealth-gravene, som er bevaret i Danmark.⁵ De fleste døde er begravet i Fovrfeld Gravlund ved Esbjerg, som er den største Commonwealth-krigsgravplads i Skandinavien med 272 grave. Andre større krigsgravpladser findes på Aabenraa Kirkegård, Svinø Kirkegård, Fladstrand Kirkegård i Frederikshavn, Lemvig Kirkegård og Bispebjerg Kirkegård i

København. I alt er der begravet Commonwealth-soldater på 120 danske kirkegårde. Heraf er langt størstedelen flyvere.⁶

Der er også allierede østeuropæiske soldater begravet i Danmark. Bl.a. skal 193 sovjetborgere være begravet i Danmark i forbindelse med 2. Verdenskrig. Ikke alle gravene er dog bevaret. De sovjetiske soldater kom oftest til Danmark som krigsfanger. Dertil er 30 sovjetiske soldater begravet på Bornholms såkaldte russerkirkegård. Det er soldater, som døde under den sovjetiske tilstedeværelse på øen 1945-46. Den anden store gruppe østeuropæiske soldater stammer fra Polen. Den polske stat mindes officielt 24 polske soldater begravet i Danmark, men der er flere polske krigsgrave her i landet, som bl.a. rummer krigsfanger.⁷

De allierede grave efter befrielsen

Oprindeligt begravede den tyske værnemagt de nedskudte allierede flyvere i individuelle grave på kirkegårdene. Fra september 1944 besluttede værnemagten imidlertid i kølvandet på D-dag og de allieredes bombardementer af Tyskland at begrave flyvere i interimistiske grave ved ulykkesstedet.

Flyvergrave på Vadum Kirkegård under besættelsen. De fire flyvere omkom, da de blev skudt ned i forbindelse med et angreb på Aalborg Lufthavn den 26. april 1940. Frihedsmuseets Arkiv.

George McCallums to gravsten i Fovrfeld Gravlund.
Foto: Søren W.K. Rasmussen.

Lige efter befrielsen blev de allierede soldater genbegravet, typisk på lokalt dansk initiativ.⁸ Der var fra dansk side en interesse i at hædre og mindes de vestallierede. F.eks. skrev havearkitekten Johannes Tholle et indlæg i Berlingske Tiden- de allerede den 18. maj 1945, hvori han hyldede det dansk- engelske venskab. Om de britiske grave skrev han: "Vi vil gerne beholde disse allierede Soldatergrave." Derpå foreslog han, ved hvilke allierede grave der kunne anlægges minde- lunde.⁹ I befrielsessommeren og de efterfølgende år opsatte foreninger og private initiativtagere adskillige mindsten ved de vestallierede grave.¹⁰

I forbindelse med tilblivelsen af mindstederne er der tal- rige tilfælde af, at det danske narrativ om modstandskam- pen blev flettet sammen med hædringen af de allierede soldater. Stenen på den skotske flyver George McCallums grav i Fovrfeld er et typisk eksempel på dette. I 1947 opsatte esbjergensiske jernbanearbejdere en mindsten på McCal- lums grav, fordi skottens far ligeledes var jernbanearbejder. Jernbanearbejderne proklamerede, at de havde et slægtskab med McCallum, fordi de i fællesskab havde bekæmpet den nazistiske fjende. Erindringen om den dansk-engelske alli- ance er langt fra unik, og mange steder blev de allierede fly- veres død fremstillet som ofre i en anglo-dansk fælles kamp mod nazismen.¹¹ Et andet typisk eksempel på den opblom- strende erindringspraksis ved vestallierede krigsgrave findes på Horne Kirkegård. Den 27. april 1945 blev flyveren Charles Smale hårdt såret, da hans fly landede på vandet ved Ring- købing Fjord. Han blev derfra bragt til det tyske feltlazaret i Horne, hvor han omkom den 8. maj. De lokale begravede Smale på Horne Kirkegård den 10. maj 1945. Kort efter rejste menighedsrådet en gravsten, som hyldede Smale, men også retorisk gjorde ham til en dansk allieret: "Han kæmpede og faldt – ogsaa for os".¹²

Jubilæerne

1950

Ved Stadil, nord for Ringkøbing, blev der på femåret for befrielsen indviet en mindsten for de otte flyvere, som lå begravet der. Ifølge sognepræsten Frede Frederiksen var fly- verne: "... Mænd, der faldt for Danmark".¹³ Historiker John V. Jensen har vist, at sådanne markeringer var typiske de før- ste efterkrigsår og var affødt af en respekt og beundring for

flyverne. Jensen bider samtidig mærke i, at der ofte blev inddraget et "os" i fortællingen.¹⁴ Jeg mener, at dette "os" blev brugt til at fortælle, at den danske modstand og den britiske krigsdeltagelse foregik med samme udgangspunkt.

Et typisk eksempel på fortællingen om det dansk-britiske parløb findes i borgmester Alfred Bindslevs¹⁵ tale den 5. maj 1950 ved de britiske flyvergrave på Bispebjerg Kirkegård: "Under den Anden Verdenskrig kæmpede det britiske Imperium sin Kamp og ofrede sine Mænd. Her i Danmark kæmpede vi med ringere Slagkraft, men vi er stolte over, at vi kan leve op til de Ord, hvormed Feltmarskal Montgomery karakteriserede vor Modstandsbevægelse: Second to none."¹⁶ Selv om det var en fejring af de allieredes indsats, blev den danske modstandskamp i talen på sin vis sidestillet med den allierede indsats.

Også på Svinø Kirkegård fandt der en indvielse sted. En mindelund blev opført af CWGC for deres faldne soldater. CWGC var gået med til at indvie stedet den 5. maj, så det passede med befrielsesjubilæet. I en stor artikel om indvielsen var fokus imidlertid ikke på de allieredes indsats. I stedet blev det fortalt, hvordan egnens lokale under besættelsen på "daglig basis" lagde blomster mod den tyske værnemagts ønsker. Det blev yderligere fortalt, at en hemmelig komité under besættelsen planlagde anlæggelsen af en mindelund på stedet. Tilblivelsen af mindelunden blev dermed fremstillet som resultatet af en dansk illegal indsats, hvilket ikke var tilfældet. Mindelunden med sit Cross of Sacrifice er et fast greb, som CWGC ofte bruger ved krigsgravpladser af den størrelse, Svinø har, og den var sandsynligvis kommet til med sit nuværende udseende, uanset hvilken interesse de lokale udviste for gravene under besættelsen.¹⁷ Artiklens vinkel passer ind i den konsensusmyte, der præger den danske kollektive erindring om besættelsen. Ifølge historiker Hans Kirchhoff går konsensusmyten ud på, at modstandskampen i sidste ende samlede og forbandt hele den danske nation i kamp mod den nazistiske fjende.¹⁸ Mytens narrativ var dermed, at alle, ud over de få kollaboratører, hver på sin vis, arm i arm, ydede deres indsats i kampen for frihed. Konsensusmyten dominerede ifølge Warring og Bryld befrielsesjubilæerne helt frem til, at de publicerede deres undersøgelse i 1998.¹⁹

De ovenfor nævnte jubilæumsmarkeringer var bare nogle få ud af mange anno 1950. I Jyllands-Posten blev der den 6. maj under overskriften "I Gaar gik Tankerne til dem, der gav

Cross of Sacrifice i Aalborg.
Foto: Søren W.K. Rasmussen.

Livet for vor Frihed" fortalt om de mange markeringer ved allierede grave, hvor engelske og amerikanske honoratiories deltog under pomp og pragt.²⁰ Den store opmærksomhed, Commonwealth-gravene fik, handlede sandsynligvis også om den danske stats internationale ståsted i 1950. Det er nok ikke tilfældigt, at der ved siden af de mange reportager om gravene i Jyllands-Posten var et stort indlæg fra Viggo Villadsen, personalechef i Magasin du Nord og tidligere medlem af modstandsgruppen Ringen. Under parolen "aldrig mere en 9. april" understregede Villadsen vigtigheden af, at Danmark allierede sig med andre demokratiske lande (læs: Storbritannien og USA).²¹

1955

På 10-året for Danmarks befrielse var der igen mange markeringer ved de allierede grave. Under ceremonierne gik de samme tendenser igen med narrativet om den anglo-danske alliance og nødvendigheden af NATO-samarbejdet.

Statsminister H.C. Hansen udtalte under befrielsesfesten i Radiohusets koncertsal, at Danmark havde fundet et fælles ståsted i de vestlige demokratiers forsvarssamarbejde.²² Danmarks plads i NATO blev understreget ved, at repræsentanter fra de vestallierede styrker var meget synlige i mindehøjtidelighederne. I Esbjerg blev den dansk-vestallierede indsats fremhævet, da Esbjergs borgmester og repræsentanter fra det danske og franske militær lagde kranser ved de allierede grave i Fovrfeld. Det var sognepræsten Kay Schmidt Brøndum, som holdt talen, hvori han bl.a. sagde:

"Når vi i dag frydes ved mindet om frihedens begejstring, kan det ikke ske, uden at vi samtidig lader tanken gå tilbage til de af vore unge, som gennem frihedskampen tilkæmpede Danmark en værdig andel i sejren. Men deres indsats havde været magtesløs, om ikke de allierede nationers unge havde kæmpet mod vold og tyranni."²³

I talen blev modstandsbevægelsen sidestillet med den allierede indsats, ved at Brøndum retorisk placerede Danmark som værende et kæmpende land. I Odense, på Samsø, i Kalundborg, i Ry, i Aabenraa og adskillige andre steder blev der afholdt kransenedlæggelser ved både allierede grave og ved modstandsmonumenter, hvor repræsentanter for de vestallierede hære deltog, og hvor det samme narrativ gik igen.²⁴

1970

Ved 25-års jubilæet for befrielsen så Danmark anderledes ud end i 1950'erne. Studenteroprøret udfordrede normerne, antikrigsbevægelsen gjorde sit indtog, og der var afspænding i den kolde krig. Spørgsmålet er, om erindringspraksissen ved de allierede grave også forandrede sig?

Både kongen og statsminister Hilmar Baunsgaard takkede de allierede soldater, som gav deres liv. Der var ikke direkte referencer til NATO. Det generelle budskab fra kongen var, at vi måtte undgå voldelige opgør i fremtiden. Hilmar Baunsgaard appellerede til, at fremtidige generationer måtte lære af den "dyrekøbte" erfaring, besættelsen var. En forklaring på, at NATO fyldte mindre ved jubilæet, kan være, at opblødningen i den kolde krig havde gjort det mere attraktivt at tale om fredsfrømmelse end om militære samarbejder.²⁵

Selv om NATO fyldte mindre, var fokus stadigvæk på Commonwealth-gravene mange steder. F.eks. bragte Viborg Stifts Folkeblad en reportage fra Aalestrup, hvor lokale havde udsmykket de allierede grave på kirkegården. Men fokus var på de lokale modstandsfolk. Artiklen berettede om de modstandsgrupper, som tog imod de våben, de allierede kastede ned. Ifølge reportagen var adskillige folk fra Aalestrupegnen aktive i modstandsbevægelsen, på trods af "at fjenden var på nært hold". Artiklen runder derpå af med et citat fra mindegudstjenesten i Aalestrup Kirke, hvor præsten Gammeltoft-Hansen roste de allierede soldater, som "... havde kæmpet for samme sag, som de danske frihedskæmpere".²⁶ Selv om det var de omkomne allierede, som mindehøjtideligheden var til ære for, handlede seancen i høj grad også om den danske indsats.

1995

Ved 50-års dagen for befrielsen var den kolde krig slut, flertallet af den danske befolkning var født efter krigen, og Danmark havde på mange måder forandret sig siden 1945. Havde dette en indflydelse på markeringerne ved de allierede grave?

I Aarhus blev befrielsesjubilæet fejret ved, at repræsentanter for byrådet samt forhenværende modstandsfolk holdt to

minutters stilhed ved rådhuset. Dertil var flere australske og britiske krigsveteraner indbudt som æresgæster. Efter markeringen ved rådhuset tog hele følget til mindegudstjeneste og sluttede af med at nedlægge kranse ved flyvergravene på Vestre Kirkegård. Også i Odder var æresgæsten britisk. Her deltog Irene Grundy, som havde været forlovet med en af de britiske flyvere, som nu lå begravet i en af Odders krigsgrave. Grundy lagde sammen med de danske deltagere kranse på de allierede grave og på graven for en dansk modstandsmænd.²⁷ Også i Faaborg blev der lagt kranse ved de allierede grave af forhenværende modstandsfolk, som havde været medlemmer af en lokal modtagergruppe. Dækningen af begivenheden handlede i højere grad om modstandsgruppen end om de omkomne allierede flyvere, som ceremonien var til ære for.²⁸

Talerne og ceremonierne havde mange fællestræk med dem, som var blevet holdt årene forinden, men NATO-alliancen fyldte ikke meget i 1995. Et uddrag af dronning Margrethes tale til befrielsesjubilæet på Rådhuspladsen giver et godt bud på hvorfor:

“... i mellemtiden er en ny bølge af frihed skyllet ind over Europa, og nye generationer har kunnet opleve, hvad befrielse betyder, og hvordan virkelig jubel ser ud. Det er måske også medvirkende til, at vi kan fejre freden i 1945 på en anden måde end før og et ord som ‘forsoning’ ikke længere føles tomt eller anstrengt.”²⁹

Den kolde krig var slut, og i 1995 så det ud til, at det vestlige demokrati havde sejret. Derfor var NATO som tema ikke dominerende ved befrielsesjubilæet. Men ellers var tilgangen, som den plejede. De vestallierede grave fik fortsat stor opmærksomhed, og ceremonierne ved gravene handlede delvist om at takke de allierede soldater, men stadigvæk også om at mindes modstandskampen.

Fællestræk

Ved de første jubilæer fyldte NATO-samarbejdet en del, men det blev gradvist mindre ved efterfølgende jubilæer. Til gengæld var der ingen ændringer i forhold til prioriteringen af Commonwealth-gravene. 1945-95 blev de konsekvent inddraget i fejringen af befrielsen, og de vestallierede soldater blev hyldet. Ved markeringerne gik den danske konsen-

susmyte om besættelsen igen sammen med narrativet om, at Danmark havde været en ligeværdig allieret. Dermed vedblev Commonwealth-gravene med at være danske krigsgrave by proxy i den danske kollektive erindringspraksis omkring besættelsen.

CWGC-grave i Aabenraa.
Foto: Søren W.K. Rasmussen.

De forbigående grave

Imens de vestallierede grave konsekvent blev inddraget i den danske erindring om besættelsen, er spørgsmålet, hvordan tilgangen var til de østallierede grave?

I 1946 blev der rejst et monument på Vestre Kirkegård i Aarhus af lokale borgere med tilknytning til DKP. Dette var en typisk tendens, da initiativer ved de sovjetiske grave oftest blev taget af danske kommunister.³⁰ Eksempelvis i 1955 lagde partiformand for DKP, Aksel Larsen, flankeret af partitoppen, en krans ved de sovjetiske grave på Bispebjerg Kirkegård. Samtidig refererede partiavisen Land og Folk fra en kransenedlæggelse ved russerkirkegården på Bornholm. Her citerede de en ukendt taler for at takke de allierede stormag-

Sovjetisk krigsgrav i Fovrfeld Gravlund. Foto: Søren W.K. Rasmussen.

Krans på tysk krigsgrav på Vestre Kirkegård i København. Foto: Kristine Lund Nydahl.

ter som "... fra øst og vest nedkæmpede nazismen".³¹ Fokusset på den bornholmske mindehøjtidelighed var sandsynligvis en slet skjult kritik af det øvrige Danmarks ensidige fokus på de vestallierede.

Hos kommunisterne blev markeringerne ved sovjetgravene typisk brugt til at kritisere Danmarks vestlige orientering. I 1985 blev en sovjetisk krigsgrav i Aalborg f.eks. omdrejningspunkt for en protestaktion fra kommunistisk side. De nordjyske DKP'ere var fortørnede over det officielle program for fejringen af befrielsen. De var først og fremmest vrede over, at hovedtaleren var Jens Toldstrup,³² som var leder af den nordjyske modstandsbevægelse 1944-45. Antipatien mod Toldstrup skyldtes bl.a., at han var flyttet til Spanien i 1972, hvilket blev tolket som en støtte til Franco-regimet. Derfor arrangerede DKP'erne deres egen jubilæumsfejring med kransenedlæggelse ved den sovjetiske soldatergrav i Aalborg.³³

I 1990'erne blæste der mildere vinde mod Rusland, hvilket også afspejlede sig i befrielsesjubilæerne. Eksempelvis kunne Aarhus Stiftstidende fortælle om, hvordan den russiske ambassade tildelte ni danske krigsveteraner og modstandsfolk jubilæumsmedaljer. Der blev i 1990 også indviet et nyt monument ved de sovjetiske krigsgrave på Bispebjerg Kirkegård af den sovjetiske kunster Anatolij Dioma.³⁴ Alligevel fik de sovjetiske grave ikke stor opmærksomhed ved befriellesmarkeringerne. Avisdækningen viser, at Commonwealth-gravene fortsat var i fokus.

Siden februar 2022 har de sovjetiske krigsgrave imidlertid fået stor opmærksomhed. Det er dog ikke som en del af erindringskulturen omkring besættelsen. Gravene er i stedet blevet udgangspunkt for danske protester mod Ruslands overfald på Ukraine. Eksempelvis har protester mod den russiske ambassadørs besøg ved de sovjetiske grave på Bornholm fået landsdækkende opmærksomhed i pressen. Der er desuden flere steder i landet blevet begået hærværk mod sovjetiske krigsgrave. Eksempelvis blev der malet proukrainsk graffiti på en mindsten ved den russiske kirkegård på Bornholm.³⁵ Opmærksomheden ved de sovjetiske grave varer sandsynligvis lige så længe som krigen i Ukraine, og der er intet, som tyder på, at gravene i nær fremtid bliver inkluderet i den danske fejring af befrielsen.

Men de tyske grave?

Ved krigens afslutning havde man fra dansk side ikke meget tilovers for de tyske grave, og det blev debatteret, hvad der skulle ske med dem. Førnævnte havearkitekt Johannes Tholle stillede f.eks. spørgsmålet: "Men de tyske Grave? Er der megen Mening i at beholde dem her?"³⁶ Med argumenter, der spændte fra økonomien bag vedligeholdelsen af gravstederne til den nationale sikkerhed, mente Tholle, at gravene skulle væk. Gravene fik dog lov at blive, men de forfaldt i sådan en grad, at Kirkeministeriet nødtvungent måtte afsætte midler til vedligeholdelsen af dem i 1949. Senere var der en årelang debat om, hvorvidt gravene kunne samles på få store, centrale krigsgravpladser – en debat, som også bundede i antipati mod den forhenværende besættelsesmagt.³⁷ Og selv om gravene ikke blev sløjfet, fandt der næsten ingen markeringer sted med officiel dansk deltagelse. Først i 1980'erne var besættelsen kommet så meget på afstand, at ceremonier kunne lade sig gøre. Eksempelvis var der i 1981 en tysk-britisk ceremoni ved krigsgravene i Fovrfeld Gravlund med officiel dansk deltagelse. Den hæk, som adskilte de to nationers grave, blev symbolsk gravet op for at vise forsoningen mellem de to lande.³⁸ Et relevant spørgsmål er, om de tyske grave efterfølgende er blevet en del af den danske erindringskultur?

De markeringer, som oftest finder sted ved de tyske grave, er, når tyske teenagere gør gravene rene. I 1985 berettede

Tyske krigsgrave i Frederikshavn. Foto: Søren W.K. Rasmussen.

Vendsyssel Tidende om, hvordan tyske unge igennem 25 år var taget til Frederikshavn for at passe de tyske krigsgrave der, hvilket blev markeret ved officiel deltagelse af den tyske ambassadør i Danmark og Frederikshavns borgmester.³⁹ Konceptet med, at unge tyskere tager til udlandet og passer krigsgrave, er en fast begivenhed hos den tyske krigsgravskommission, Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge (VDK). Ideen bag ordningen er, at de unge mennesker gennem dialog og kulturudveksling skal integrere sig i Europa for at undgå nye blodige konflikter.

VDK's selverklærede mål for opretholdelsen af de tyske krigsgrave generelt er at minde folk om fortiden og dokumentere resultatet af krigens vold og konsekvenserne bag totalitarisme.⁴⁰ Dette kommer typisk til udtryk gennem markeringer som den i Frederikshavn. Forholdet mellem Tyskland og Danmark er politisk og kulturelt blevet godt med årene. Derfor kan der også finde markeringer sted ved krigsgravene. Til og med i dag foregår markeringerne med officiel dansk deltagelse.⁴¹ Ceremonierne sker dog typisk ud fra VDK's afdæmpede tilgang, og ved disse lejligheder er fokus ikke på den danske modstandskamp.

Erindringskulturen i dag

Selv om det i 2023 er 78 år siden, 2. Verdenskrig sluttede, finder der stadigvæk ceremonier sted ved de vestallierede krigsgrave her i landet. Men vinklen på markeringen kan selvfølgelig variere efter den politiske virkelighed.

I 2005 talte daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen ved 60-årsjubilæet for befrielsen. Her takkede han de flyvere, som kastede våben ned til den danske modstandsbevægelse. Det var næppe tilfældigt, at Fogh fokuserede på de allierede soldaters rolle i forhold til modstandsbevægelsen.⁴² Irakkrigen var stadigvæk et varmt debateme, og befrielsesjubilæet var et godt udgangspunkt for Fogh til at argumentere for et tæt anglo-dansk forsvarssamarbejde. Krigsgravene er også et udgangspunkt for at kommentere krigen i Ukraine. Eksempelvis da der i maj 2022 blev afholdt den årlige mindehøjtidelighed ved de allierede grave i Lemvig med ekstraordinær deltagelse af repræsentanter fra Polen, Australien og Storbritannien. Den store tilslutning fra internationalt hold skyldtes krigen i Ukraine, som også var temaet, da general Jette Albinus holdt den officielle tale.⁴³

"Jo længere vi lever i frihed og fred, jo mere usandsynligt virker krig for os. Krigen i Ukraine har vist os nødvendigheden af at have et forsvar. De ønsker fred, men ikke for enhver pris. Det ukrainske folk ønsker, at frihed skal være inkluderet, og derfor kæmper de så bravt. Vi kan ikke kæmpe med dem, men vi kan støtte dem og på den måde vise vores solidaritet."⁴⁴

Både Foghs og Albinus' taler bør læses i deres respektive historiske kontekst. Der er imidlertid hos dem begge også en kontinuitet fra befrielsen i, hvordan erindringspraksissen er ved gravene. Første element er selve iscenesættelsen: Konceptet med at tage udgangspunkt i de allierede flyvere for at minde om fordelene ved militære alliancer trækker tråde tilbage til 1950'ernes taler ved krigsgravene. Andet element er brugen af befrielsesdagen. Befrielsesdagen handler om frihed – den frihed, danskerne genvandt den 5. maj 1945. Albinus nævner vores frihed som et referencepunkt for, hvad ukrainerne også ønsker. Fogh tog udgangspunkt i de vestallieredes indsats som en forudsætning for Danmarks frihed: "... vi må ikke glemme, at Danmark blev frit, fordi millioner af allierede soldater kæmpede mod nazisterne".⁴⁵ Tredje element er konceptet med at kæmpe. Kampen er et fast tema i erindringskulturen omkring krigsgravene. De, som kæmpede, er naturligvis Commonwealth-soldaterne, men der trækkes også tråde til modstandskampen.

Selv om den politiske brug af de allierede grave påvirkes af aktuelle begivenheder, er kernen i erindringskulturen stort set uforandret siden befrielsen.⁴⁶ Uanset arrangementets størrelse er der fællestræk, som på 78. år går igen: Det er Commonwealth-gravene, som får opmærksomhed fra dansk side. Ved markeringerne er der en tak til de allierede soldater, som omkom og blev begravet i Danmark. Denne tak er forståelig og meningsfuld. Imidlertid handler ceremonierne typisk også om den danske modstandskamp, hvor narrativet tager udgangspunkt i den kollektive erindring om Danmark under 2. Verdenskrig.

Litteratur

- Adriansen, Inge, *Erindringssteder i Danmark: Monumenter, mindesmærker og mødesteder*, København 2010.
- Bjørnvad, Anders, *Krigens Monumenter 1940-1945*, Odense 1999.
- Bryld, Claus & Anette Warring, *Besættelsestiden som kollektiv erindring: Historie- og traditionsforvaltning af krig og besættelse 1945-1997*, Roskilde 1998.
- Drost, Uffe, "Russiske begravelser på Bispebjerg Kirkegård", *Nyt fra Lokalhistorien*, 2010, 79-82.
- Hartvig Jepsen, Harald, "Krigsfanger og flygtninge i Grenaa 1945", *Grenaa og omegn før og nu*, 2015, 24-38.
- Jensen, Finn Riber, "De tyske gravflytninger 1958-1968", *Fra Ribe Amt*, 1999, 105-116.
- Jensen, John V., "Det gør en forskel... Krigergrave i et nationalt erindringsperspektiv", *Opdatering*, 2011, 79-87.
- Jensen, John V., "Versöhnung über den Gräben: Kriegskirkegårde fra Anden Verdenskrig i Danmark", *Kirkegårdskultur*, 2011-12, 60-77.
- Kirchhoff, Hans, "Historieskrivning og myter – Konsensus og konflikt i synet på besættelsestidens historie", *Historie og Samtidsorientering*, 1985, 42-66.
- Knischewski, Gerd, "An Awkward Sense of Grief: German War Remembrance and the Role of the Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge", *The Lasting War – society and Identity in Britain, France and Germany after 1945*, London 2008, 100-19.
- Kristensen, Henrik Skov, Claus Kofoed & Frank Weber, *Bomber over Danmark: Vestallierede luftangreb under 2. Verdenskrig*, København 2012.
- Laursen, Per, "De russiske fanger i Grenaa 1945", *Grenaa og omegn før og nu*, 1978, 106-111.
- Rasmussen, Søren Werther Kjær, "Fovrfeld Gravlund: Mindestedet og skæbnerne", *Levende Viden*, 2019, 108-126.
- Rasmussen, Søren Werther Kjær, "Krigergrave fra 2. Verdenskrig i Danmark: Erindringssteder og mulige museale rum", *Tings Tale*, 2022, 7-26.
- Summers, Julie, *British and Commonwealth War Cemeteries*, London 2010.

Aviser

Berlingske Tidende, Bornholms Tidende, Fyens Stiftstidende, Fyns Venstreblad, Holbæk Amts Venstreblad, Information, Jydske Tidende, Jyllands-Posten, Land og Folk, Lolland-Falsters Folketidende, Nordjyske, Social-Demokraten, Thisted Amts Tidende, Vendsyssel Tidende, Vestjyden, Viborg Stifts Folkeblad, Aalborg Stiftstidende, Aarhus Stiftstidende

Hjemmesider

<http://www.flensted.eu.com/>

<https://folkebladetlemvig.dk/kultur/ukraine-laa-som-en-skygge-over-mindehoejtideligheden>

<https://kriegsraeberstaetten.volksbund.de/>

<https://tv2bornholm.dk/artikel/haervaerk-paa-russisk-monument-i-ukra-inske-farver>
<https://vadum-by.dk/engelske-flyvergrave/>
<https://www.cwgc.org/visit-us/find-cemeteries-memorials/cemetery-details/2026322/esbjerg-fourfelt-cemetery/>
<https://www.dr.dk/nyheder/regionale/bornholm/bornholmere-opfor-drer-russisk-ambassadoer-til-holde-sig-vaek>
<https://www.gov.pl/web/denmark/commemoration-of-polish-soldiers-in-denmark>
<https://www.tv2nord.dk/aalborg/kransenedlaeggelse-i-skyggen-af-krigen-i-ukraine>
<https://www.tv2nord.dk/aalborg/kransenedlaeggelse-til-aere-for-faldne-soldater>
<https://www.tvsyd.dk/varde/vardemuseerne-far-hjaelp-fra-udlandet-11/07-2018>
<https://www.youtube.com/watch?v=EqVfCEoCnNo>
<https://www.youtube.com/watch?v=pii3fkMTows>

Noter

1. Claus Bryld & Anette Warring, 1998, 283, 297.
2. Søren Werther Kjær Rasmussen, 2022.
3. Ibid.
4. Opgørelse over dødsårsager blandt tyske soldater er foretaget af Søren Flensted (upubliceret); Anders Bjørnvad, 1999, 54; <https://kriegsgraberstaetten.volksbund.de/>.
5. Anders Bjørnvad, 1999, 46-54; Søren Werther Kjær Rasmussen, 2019; <http://www.flensted.eu.com/>.
6. Søren Werther Kjær Rasmussen, 2019; <https://www.cwgc.org/visit-us/find-cemeteries-memorials/cemetery-details/2026322/esbjerg-fourfelt-cemetery/>.
7. Uffe Drost, 2010, 79-82; Per Laursen, 1978; Harald Hartvig Jepsen, 2015; Bornholms Tidende 13.4.2022; <https://www.gov.pl/web/denmark/commemoration-of-polish-soldiers-in-denmark>; Anders Bjørnvad, 1999, 51.
8. Søren Werther Kjær Rasmussen, 2022; <https://vadum-by.dk/engelske-flyvergrave/>.
9. Berlingske Tidende 18.5.1945.
10. Henrik Skov Kristensen m.fl., 2012, 635; Anders Bjørnvad, 1999, 46-48; John V. Jensen, 2011, 82.
11. Vestjyden 21.7.1947; Søren Werther Kjær Rasmussen, 2022.
12. John V. Jensen, 2011, 81.
13. Thisted Amts Tidende 8.5.1950.
14. John V. Jensen, 2011, 82.
15. Bindslev var borgmester for Magistratens 1. Afdeling (skole og kultur) i København.
16. Berlingske Tidende 6.5.1945.
17. For mere om CWGC's tilgang til deres krigsgravpladser, se Julie Summers, 2010.

18. Hans Kirchhoff, 1985, 42-66.
19. Claus Bryld & Anette Warring, 1998, 163.
20. Jyllands-Posten 6.5.1950.
21. Ibid.; Claus Bryld & Anette Warring, 1998, 165-167.
22. Social-Demokraten 6.5.1955.
23. Vestjyden 5.5.1955.
24. Jydske Tidende 6.5.1955; Holbæk Amts Venstreblad 5.5.1955; Fyns Venstreblad 6.5.1955; Jyllands-Posten 6.5.1955.
25. Lolland-Falsters Folketidende 6.5.1970; Aalborg Stiftstidende 6.5.1970; Claus Bryld & Anette Warring, 1998, 165.
26. Viborg Stifts Folkeblad 5.5.1970; Lolland-Falsters Folketidende 6.5.1970; Jyske Tidende 5.5.1970.
27. Aarhus Stiftstidende 6.5.1995.
28. Fyens Stiftstidende 6.5.1995.
29. Ibid.
30. Søren Werther Kjær Rasmussen, 2022.
31. Land og Folk 6.5.1955.
32. Toldstrup hed egentlig Anton Ingersøn Jensen. Jens Toldstrup var hans illegale navn under besættelsen, hvilket stadigvæk blev anvendt efter befrielsen.
33. Aalborg Stiftstidende 6.5.1985.
34. Aarhus Stiftstidende 6.5.1995; Anders Bjørnvad, 1998, 53.
35. <https://tv2bornholm.dk/artikel/haervaerk-paa-russisk-monument-i-ukrainske-farver>; <https://www.dr.dk/nyheder/regionale/bornholm/bornholmere-opfordrer-russisk-ambassadoer-til-holde-sig-vaek>.
36. Søren Werther Kjær Rasmussen, 2022; Berlingske Tidende 18.5.1945.
37. Søren Werther Kjær Rasmussen, 2019; Finn Riber Jensen, 1999.
38. Ibid.
39. Vendsyssel Tidende 24.8.1985.
40. Gerd Knischewski, 2008; Søren Werther Kjær Rasmussen, 2022; John V. Jensen, 2011.
41. Information 4.8.2007; Berlingske Tidende 8.2.2008; Nordjyske 1.10.2015; <https://www.tvsyd.dk/varde/vardemuseerne-far-hjaelp-fra-udlandet-11/07-2018>.
42. Berlingske Tidende 5.5.2005.
43. Også i Vadum var det russiske overfald på Ukraine hovedtemaet ved den årlige befrielsesmarkering ved de allierede flyvergrave: <https://www.tv2nord.dk/aalborg/kransenedlaeggelse-i-skyggen-af-krigen-i-ukraine>.
44. <https://folkebladetflemvig.dk/kultur/ukraine-laa-som-en-skygge-over-mindehoejtideligheden>.
45. Berlingske Tidende 5.5.2005.
46. Se f.eks. Forsvarsbrødrenes kransenedlægning ved flyvergrave i Fredericia: <https://www.youtube.com/watch?v=pii3fkMTows>; markeringen ved englændergravene i Tarm: <https://www.youtube.com/watch?v=EqVfCEoCnNo>; kransenedlæggelsen ved flyvergravene i Vadum i 2023: <https://www.tv2nord.dk/aalborg/kransenedlaeggelse-til-aere-for-faldne-soldater>.